

PLOTINI *Opera I. Porphyrii Vita Plotini. Enneades I—III*. Ediderunt Paul Henry et Hans-Rudolf Schwyzer (*Museum Lessianum*. Series Philosophica XXXIII), Paris-Bruxelles, 1951, LVIII, 420 pagini in-8°.

PLOTINI *Opera II. Enneades IV—V*. Ediderunt Paul Henry et Hans-Rudolf Schwyzer, *Plotiniana Arabica* ad codicum fidem Anglica vertit Geoffrey Lewis (*Museum Lessianum*, Series Philosophica XXXIV), Paris-Bruxelles, 1959, LIV, 503 pagini in-8°.

Această ediție cu adevărat critică a *Eneadelor* lui Plotin, a fost precedată de o serie de studii de mare amploare ale lui Paul Henry, dintre care cităm mai ales două: *Études Plotiniennes I. Les États du texte de Plotin* (*Museum Lessianum*, Section Philosophique, no 20), Paris-Bruxelles, 1938, XXVIII, 427 pagini in —8° și *Études Plotiniennes II. Les Manuscrits des Ennéades* (*Museum Lessianum*, Section Philosophique, no 21), Paris-Bruxelles, 1941, XLVIII, 352 pagini in-8°. O a doua ediție a acestui din urmă volum a apărut în 1948, dar nu prezintă modificări. Prescurtăm aceste studii cu *EP I* și *EP II*.

Amplourea acestor cercetări preliminare se explică prin faptul că P. Henry avea două lucruri importante de dovedit și prejudecăți de răsturnat. În ele Henry dovedește: 1° că nu aveam pînă la cea de față nici o ediție critică a operei lui Plotin, cu toate că ele sînt semnate de nume de seamă pentru meritele lor filologice: Perna 1580, Creuzer-Moser 1835 și 1855, Kirchhoff 1856, H. F. Müller 1878—1880, Volkmann 1883—1884, Bréhier 1924—1938, Faggin 1947—1948 (*Enn. I—III*). 2°. În al doilea rînd, Henry dovedește calitatea excelentă a tradiției manuscriselor pe care le posedăm, a cărei depreciere a dus la greșelile care s-au comis de predecesori în editarea textului, autorii lor permițîndu-și coniecturi proprii ori de cîte ori li se părea că textul manuscriselor nu e în ordine.

În timpul acestor studii, Henry s-a ocupat într-o lucrare specială de problema unui mare fragment din *Eneada IV 7*, citat de Eusebiu din Cezarea, în *Praeparatio Evangelica* XV 10 și XV 22, făcînd foarte plauzibil că textul lui Eusebiu nu provine din tradiția ediției lui Porphyrios pe care se bazează manuscrisele noastre ale lui Plotin, ci se sprijină pe o ediție pierdută azi, a medicului Eustochios, discipol al lui Plotin, care l-a asistat pe maestru în ultimele clipe ale vieții. Această ediție este citată numai într-o *Scholie* a mss-elor noastre la *Eneada IV, 4*, cap. 29 fine. Lucrarea lui Henry se intitulează *Recherches sur la «Préparation Évangélique» d'Eusèbe et l'édition perdue des œuvres de Plotin publiée par Eustochius* (*Bibl. de l'École des Hautes Études*, Sc. relig. L^e vol.) Paris, 1935.

Pentru editarea operei lui Plotin, Paul Henry s-a asociat cu Hans-Rudolf Schwyzer, care la ora actuală e unul din cei mai buni cunoscători ai *Eneadelor* și ai manuscriselor care ni le-au conservat.

Eneadele au fost editate pentru prima dată de Porphyrios, discipolul lui Plotin între anii 301 și 305 în condițiuni excelente, astfel încît textul lor a avut norocul rar de a fi fixat cam 30 ani după moartea lui Plotin, de un filolog distins, priceput, care s-a mărginit numai în a corecta greșeli de scris evidente comise de maestru. Această ediție este aceea care s-a conservat prin copieri succesive în manuscrisele pe care le avem. Compararea cu tradiția indirectă a textului plotinian dovedește calitatea excelentă a acestor manuscrise (vezi *EP I*). Deci sarcina editorului modern este de a restabili textul arhetipului comun pierdut, din care derivă manuscrisele noastre.

De aceea ediția dată de Henry și Schwyzer este extrem de conservatoare. Se face uz cît se poate de rar de coniecturi. Principiul ei este ca, acolo unde acordul mss-elor este unanim, să considere ca valabilă lecțiunea pe care o dau, căci a modifica textul conține pericol de a corecta nu pe copistul din evul mediu, ci pe însuși Porphyrios, ceea ce ar însemna să mergi

dincolo de ținta propusă. Dacă un cuvânt transmis prin acord unanim pare totuși îndoielnic editorii îl imprimă cu caractere drepte. Dacă mss-ele sînt în dezacord asupra unui text, atunci editorii aleg textul manuscriselor celor mai valoroase.

Descrierea manuscriselor se găsește în afară de *EP II*, în introducerea fiecărui volum al textului editat. Clasificarea lor prezintă mici diferențe dintr-un volum în altul din cauza situației schimbate a textului transmis de unele manuscrise pentru *Eneadele I—III* pe de o parte și *IV—V* pe de altă parte. (Schimbare de copist, sau a subarhetipului copiat etc.)

Ediția se bazează pe totalitatea manuscriselor care depășesc numărul de 50. Ca cele mai importante, întrucît reprezintă tradiții ale unor subarhetipuri independente, au fost alese 14 manuscrise care au fost colaționate în întregime și lecțiunile lor au fost consemnate în totalitatea lor în aparatul critic al ediției. Pentru volumul I, adică *Eneadele I—III*, editorii au stabilit 5 familii de manuscrise notate cu literele mici w, x, y, z. Iată și manuscrisele împărțite pe familii:

w: A E

x: B R J

y: U S N C M V

z: Q L (G)

D

Manuscrisul D constituie pentru sine o familie independentă.

w:

E Parisinus gr. 1976 saec. XIII

A Laurentianus 87,3 membr. saec. XIII

(F) Parisinus gr. 1816 a. 1460

x:

B Laurentianus 85,15 saec. XIV

R Reginensis gr. 97 saec. XIV

J Parisinus gr. 2082 saec. XV

y:

U Urbinas gr. 62 a. 1460

S Berolinensis gr. 375 saec. XV

N Monacensis gr. 215 saec. XV

C Monacensis gr. 449 a. 1465

M Marcianus gr. 240 saec. XV

V Vindobonensis phil. gr. 244 saec. XV

z:

Q Marcianus gr. 242 saec. XIV init.

L Ambrosianus gr. 667 saec. XV

(P) Marcianus gr. 244 saec. XV

D

D Marcianus gr. 209 saec. prob. XII

Aparatul critic care însoțește textul *Eneadelor* e împărțit în patru secțiuni.

1. Pe fiecare pagină sînt enumerate manuscrisele care au servit la stabilirea textului paginii respective. Spre exemplu, p. 243 are: *Enn.* = w (=AE) x (=BRJ) y (=USM) Q.

2. Un al doilea aparat al izvoarelor, în care sînt citați autorii și textele la care se referă cu multă probabilitate Plotin, fără a-i cita. Dacă asemănarea nu este cu totul evidentă se pune cf. înaintea numelui autorului. Dacă e vorba de adevărate citate, pasajul e dat în text cu caractere rarificate iar în aparatul critic se pune semnul = înaintea numelui autorului citat.

3. Un aparat cu *Marginalia*: scholii, semnul $\sigma\eta'$, trei puncte, \sim , C și o numerotație intermitentă conținută în manuscrise, drept puncte de inserare, probabil, a comentariilor pierdute ale lui Porphyrios (*ὀπομνήματα*),

Ită și modul de colaborare al celor doi editori. Ei nu și-au împărțit munca, ci ambii au colabonat toate manuscrisele pe care le-au citit în întregime. Pasajele grele au fost revăzute împreună. În caz de divergență, lucrul e marcat în aparat.

Pentru volumul II, *Eneadele IV–V*, s-au întrebuințat următoarele manuscrise împărțite precum urmează.

w: A E

x: B R J, apoi B și x (=RJ)

U și t (= C M V)

z: Q L

D

Modificații mai mari a suferit numai familia notată în vol. I cu y.

O parte interesantă a prefeței vol. II e consacrată pentru textele plotiniene conservate și în prelucrare arabă. E vorba de trei lucrări arabe care sînt publicate în traducere engleză paralel cu textul grec căruia îi corespund. Părțile de traducere în arabă sînt date în caractere italice, parafrazele sînt publicate în caractere drepte, iar ceea ce nu corespunde nici unui text grec în caractere petit.

Aceste trei opere arabe sînt: 1°. Așa-numita *Teologia lui Aristotel*; 2°. *Epistola de Scientia divina* care conține selecțiuni din *Eneadele* V 3. 4. 5 și 9; 3°. *Dicta sapientis Graeci*. Cea mai importantă desigur e prima lucrare care, după cum spune textul arab, a fost tradusă pe la 800 de un creștin Naima din Emesa și remaniată pe la 840 de Alkindi. Numele lui Porphyrios este citat de două ori în Introducere (vezi p. 486 init.) și a doua oară după Introducere (p. 488) unde se vorbește de faimoasele Rezumate ale lui Porphyrios (vezi *Vita Plotini*, cap. 26, 33 H. — Sch. τὰ κεφάλαια).¹ Editorii ne spun că numai 11 pasaje din *Eneade* au fost corectate cu ajutorul versiunii arabe. Confirmarea multor pasaje prin versiunea arabă este însă o probă importantă pentru validitatea textului transmis de manuscrise și acest lucru are loc mai des.

Am fi preferat o traducere latină a textelor arabe, în locul celei în engleză, deoarece limba latină și-a creat în evul mediu o terminologie specială pentru redarea noțiunilor filozofice grecești, arabe, hebraice, astfel încît ne-ar fi lăsat întrucîtva să întrededem originalul grec, ferindu-ne însă de iluzia că deținem textul autentic grec. Trebuie însă să ne mulțumim și cu o bună traducere engleză.

Volumele I și II ale ediției lui Plotin conțin bibliografii foarte prețioase și tabele necesare pentru lucru. De asemenea vol. II dă și textul *Eneadei* VI 7, cap. 1 — 14 cu textele paralele arabe, desigur pentru a lichida cu tot ce avem ca *Plotiniana Arabica*.

Mai rămîne de publicat ediția *Eneadei* VI 1–6, restul din 7, și 8, 9 în întregime pentru a avea opera completă a lui Plotin, lucru care se va face de către editori într-un al III-lea volum, a cărui apariție dorim să nu întîrzie prea mult. Desigur, cu această ocazie se vor publica și alte subsidii și poate un indice grec bogat și indice pe noțiuni.

În orice caz în cele două volume apărute avem cea mai mare parte din opera lui Plotin și trebuie să ne exprimăm admirația și recunoștința față de Paul Henry și Hans-Rudolf Schwyzer pentru munca plină de abnegație și îndelungată căreia și-au consacrat viața, pentru a ne da un text critic a *Eneadelor* lui Plotin care face față tuturor exigențelor științelor filologice.

Aram M. Frenkian

¹ Vezi traducerea engleză în Plotin *Opera II* p. 62–127, aparat critic special.